

***Mu‘înü’l-Mürîd* Yazmasının Metin Dışı Türkçe, Arapça ve Farsça Kayıtları Üzerine**

Abid Nazar Mahdum*

***Mu‘înü’l-Mürîd* Yazmasının Metin Dışı Türkçe, Arapça ve Farsça Kayıtları Üzerine**

Mu‘înü’l-mürîd, Türkmenlere dini bilgileri öğretmek için 14. yüzyılda yazıldığı belirtilen bir manzum Türkçe ilmihaldir. Bu eserde birtakım düzeltme veya nüsha farkları şeklinde değerlendirilebilecek yazılar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları beyitlerden oluşmaktadır. Ayrıca kitabın baş ve son kısmında Arapça , Farsça şiir ve nesir parçaları yer almaktadır. Makalede bu kayıtlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mu‘înü’l-mürîd, Türkmen, Horezm, haşiye, fıkıh.

Turkish, Arabic and Persian Margin Notes of *Mu‘înü’l-Mürîd* Manuscript

Mu‘înü’l-mürîd is a 14th century religious commentary written in Turkish aiming to teach Islam to Turkomans. In the margins of the manuscript there are notes that maybe interpreted as corrections or diversions from the original copy. At the beginning and at the end of the manuscript there are also poetic and prosaic passages written in Arabic and Persian. In this article, I discussed the features of the notes in the margins.

Key Words: Mu‘înü’l-mürîd, Turkoman, Hwarezm, marginal notes, fiqh.

* Dr., İ.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

Mu'înü'l-mürîd, Bursa'da Orhan Gazi Kitaplığı 1605 numarada kayıtlı bir *Mecmû'atü'r-resâil*'in 177-202 sahifeleri arasında yer alan sonuncu (on sekizinci) eserdir. Eser 26 varaktan (51 sahife) ibarettir.

Mu'înü'l-mürîd metninde “İslâm” şeklinde yazılan müellif adı, Ebülgâzî Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime*'sinde “Şeyh Şeref” şeklinde geçmektedir.¹ Metnin Yazı ölçüsü 128 x 98, sayfa ölçüsü ise 17,5-128'dir. Her sahifede genellikle on yedi satır bulunmaktadır.. Aruzun Şehnâme vezni diye bilinen mütekârib bahrinin *fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl* kalıbıyla yazılan metin, 407 dörtlükten oluşmuştur. *Mu'înü'l-mürîd*, ilk bölümü başlıksız olmak üzere toplam 15 bâbdan oluşmaktadır. Dört yüz yedinci dörtlükte eserin 713 yılının Ramazan ayı içerisinde yazılıp tamamlandığı kaydı vardır. Hicrî 713 yılının Ramazan ayı, miladî 1313 Kanunievvel ayına tekâbül etmektedir.

Mu'înü'l-mürîd üzerinde ilk incelemeyi yapanlar Fuad Köprülü ile Zeki Velidi Togan olmuştur.² Eserin transkripsiyonlu neşrini merhum Doç. Dr. Ali Fehmi Karamanlıoğlu ile Andras Bodrogligeti birbirinden habersiz olarak hazırlamışlardır. Ancak A. F. Karamanlıoğlu'nun 1972 yılındaki ani vefatı üzerine merhumun eseri yayımlanamamıştır. Andras Bodrogligeti de hazırladığı metni bugüne kadar yayımlamamıştır. Atatürk Ünivesitesinden hocam Prof. Dr. Recep Toparlı eserin transkripsiyonlu metnini ve sözlük-dizinini 1988 yılında Atatürk Üniversitesi yayımları arasında neşretti.³

A. F. Karamanlıoğlu'nun eşi Suzan Karamanlıoğlu da 2005 başlarında eşinin eserini yayımlamak arzusunda bulununca Karamanlıoğlu'nun metnini Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya tarafından yayıma hazırlandı. *Mu'înü'l-mürîd* metninin bu yayımda kullanılan tıpkıbasımları için Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in dijital kamera ile çektiği resimler kullanılmıştır.

Ben bu fotoğrafları gördüğüm zaman *Mu'înü'l-mürîd* yazmasının kapağında, sonudaki sahifelerde, zahriye ve haşiyelerde Türkçe Farsça ve Arapça olmak üzere bir çok kayıt gördüm. Bu kayıtlardan Türkçe olanları hocam Recep Toparlı daha önce eserinde yayımlamıştı.

Bu metin dışı kayıtları okurken resimlerin çok net olması sebebiyle Türkçe metinlerde farklı okuyuşlarda bulunabildim. O yüzden *Mu'înü'l-mürîd*'in metin dışı kayıtları aşağıda Türkçe, Farsça ve Arapça kayıtlar olmak üzere üç bölümde verildi.

Bahsettiğimiz Türkçe kayıtların bir kısmının (7 dörtlük) *Cevâhirü'l-esrâr* isimli bir Türkçe eserden alındığı anlaşılmaktadır. Geriye kalanların kaynakları

¹ Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime*, (Haz. Zuhul Kargı Ölmez), Ankara 1996, s. 220.

² M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1926, s.343-344.; Zeki Velidi Togan, “Harezmi' Yazılmış Türkçe Eserler”, *Turkiyat Mecmu'ası*, II, İstanbul 1928, s. 326.

³ *Mu'înü'l-mürîd*, Haz. Yrd. Doç. Dr. Recep Toparlı, Erzurum 1988, LXX+287+26 varak tıpkıbasım s.

hakkında herhangi bir kayıt düşülmemiştir. *Cevâhirü'l-esrâr* hakkında bilgi veren bir kaynağa da bugüne kadar rastlanamamıştır.

Haşiyedeki Türkçe kayıtlar ile zaman zaman göze çarpan tek veya bir kaç kelime çıkımlar ise müstensihin eseri başka nüshalar ile karşılaştırması yanında bazı ilmî ve edebî gerekçelerle tashih yapmış olabileceğini de akla getirmektedir. Farsça ve Arapça metinlerin üzerinde de bu tip düzeltmelerle karşılaşmaktayız.

Arapça kayıtların okunup tercüme edilmesinde bana yardımcı olan Doç. Dr. Mehmet Yavuz ile Doç. Dr. Hüseyin Yazıcı'ya gönülden müteşekkirim. Kültürümüz için çok önemli olan bu eserin içinde yer alan bu kayıtların başka dillerde bile olsa eserin yazıldığı ve okunduğu bölgelerde etkili olan kültür muhitinin ve temayüllerin belirlenmesi adına önemli ipuçları taşıyacağını ve araştırmacıya faydalı olacağını düşünüyorum.

Türkçe Kayıtlar

1

¹Andağ rivâyet kılurlar kim Kütluğ Témür Bék medresesini kılurda bir kün namâz-ı digerni kazâ kılıp, peşimân kılıp Şeyh Yaḥyâ-yı Keşşâfî-din' su'al kılımış kim ikinci namâzını kazâ kıldım imdi niyyet neçük kılayım tise ol 'azîz aymış: aygıl, "namâzım kazâ, yüzüm kara Allâhu Ekber." (35 /11a haşiye)

2

Murâdım müriddin zâhir érmes ol
Kerek sen 'Acem ya 'Arab müftî bol
Müriddin çınoğ pâk muvaḥḥid murâd
Hıṭay Hind Muğal As Urus Çerkes ol (34 /18a)

Cevâhirü'l-esrâr

3

Mürîd bar kamuğ davâ müşgîn kılur
Tek esrâr u sırnıng atı-nı bulur
Aça birsün Allâh bu esrâr anğar
Niçe birse Allâh nâsı qor bolur (35 /18b)

[Cevâhirü'l-esrâr]

4

Ne kim bar kamuğ türlü şüret bıraq
Yaḫın bolğay anda ne kim ol irâk
Açılğay saṅga sen-de cümle murâd
Ne ḥâcet bu kezmek cihân Şâm 'Irâk (35 /18b)

Cevâhirü'l-esrâr

5

Şüret at sîret tut taķı sırge öt
 K̄amuĝ ikki-din k̄eç taķı birge öt
 Bu yer kök taķı ‘Arş u Kürsî mekân
 Nâ-maħdûd maħall bar uşol yirge öt (42 / 22a)

Cevâhirü’l-esrâr

6

Sâlik-lerĝa ervâh dîv yol urur
 Nişâni kılur öz öziñge ĝurûr
 ‘Âbidler ‘ibâdet ‘âlimler ‘ilim
 Bile körse özin fesâd bu turur (44 / 23a)

[Cevâhirü’l-esrâr]

7

Ne birle körer bolsa özin sâlik
 Şeyâtiñe ervâh érür bil mâlik
 ‘İbâdet néçe köp kılur bolsa ol
 ‘Ucb birle bolur tamâmet hâlik (44 / 23a)

Cevâhirü’l-esrâr

8

Rumûz u işâret mürîdĝa yeter
 ‘Âşık cümle işni rumûzun tapar
 Eyâ fehm u hâtır ‘aķıl maĝrûrı
 ‘Âşık bol bu cümle ĝayâlât kiter (46 / 24a)

Cevâhirü’l-esrâr

9

Şeyâtiñe ervâh bile bolsa er
 K̄ılu bilmes ol bir k̄ılıķda karâr
 Sâ’at âķil ol bil⁴ sâ’at dîvâne
 Sâ’at zâhid ol bil sâ’at zühd koyar (36 / 19a)

10

Ĥabîse eger her kişi birle yar
 Bolur bolsa biling bolur kîne-dar
 K̄arışmas kişige k̄arışsa yak̄ın
 Tutar ol k̄udu ser⁵ ü bakmaz sañgar (36 / 19a)

⁴ Çıkmada *bir* şeklinde verilmiştir.

11

Namāz rüze tā'at telim köp kıılır
 amuğ-dın özini bu artu bilür
 Körer öz revişin amuğdın 'ālī
 Biling uşbu 'ucbı esīri turur (36 / 19a)

12

Eger bolsa ervāh melekdin işi
 Bolur zıkr ü tesbīh 'ibādet işi
 Kiter uyu yimek fesād sözlemek
 Nişānı öz özini körmes kişi (36 / 19a)

13

Körer bolsa özin yaın bil [ana]
 Hābīse arıştı nişān uş [saa]
 Hābīse arışur nişān körg[üzür]
 Kemişür kişige tükenmes [...a] (36 / 19a)

14

Kerek erse maşūd yörimek kerek
 Baır köydürüben ılıp an yürek (40/21a ıkma)

15

Kerek erse maşūd bu nefis ınau
 Ni kim olsa birme anın sınau (40/21a ıkma)

16

h tistem āım ire Hū'sı bar
 Men-i zışt birle néme körkü hūsi bār⁶ (50/1)

17

Bu ālemdin köz yumu dostnı köreyim tiseg
 Hā-dın orlu-nı yut[u hāa barayın tiseg]⁷ (50/2)

Farsa Kayıtlar

Burada yalnızca iki manzume üzerinde müellifinin ismini görmekteyiz. Yazıların farklı hatlarla kaydedilmiş olması, bunların farklı kalemlerden belki de farklı zamanlarda yazılmış olduğunu düşündürmektedir. Zaman zaman yan-

⁵ Metinde *tīr* yazılı.

⁶ Dörtlüğün son iki mısraı yazma ciltlenip sahifeler tıraş edildiğinde kesilmiş.

⁷ Beyitın sonu yazma yeniden ciltlenip tıraş edildiğinde kesilmiş, ancak daha önce Ali Fehmi Karamanlıolu tarafından Arap harfleri ile istinsah edilmiştir.

lışıklarla da karşılaşmamız bunların çok sıkı eğitim dsiplininden geçmeyen halktan okuyucular tarafından kaydedilmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu kayıtların önemi kitabın okunduğu çevrenin kültür haritasından küçük detaylar sunmasında olsa gerek.

1 / (00/1)

Serî': Müfte'ilün müfte'ilün Fâ'ilün

- + + - / - + + - / - + -

Ḥāk şud ān kes ki der-īn ḥāk zīst

خاک شد⁸ نآ کس که درین خاک زیست

Ḥāk çī dāned ki der-īn ḥāk kīst

خاک چه داند که درین خاک کیست

“Bu toprak üzerinde yaşayan o kimse (artık) toprak oldu. Toprak, toprağın içinde(kendi içinde) kimin olduğunu nereden bilsin.”

2 / (00/2)

Serî': Müfte'ilün müfte'ilün Fâ'ilün

- + + - / - + + - / - + -

Her ḫademī fark-i melik-zāde'(ī)

هر قدمی فرق ملک زاده

Her varakī çihre-i şehzāde'(ī)

هر ورقتی چهره زاده

“Adımımızı attığımız her yer bir sultan evlâdının başının üstü, (gördüğü-müz) her bir varak da şerefli ve asil bir kimsenin çehresi(dir).”

3 / (00/3)

Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + -

Ān zi- nā-bīnāyī ez-rāh ūftād

آن زنا بینایى از راه او فتاد

Īn du çeşm-eş būd der- çāh ūftād

این دو چشمش بود در چاه او فتاد

“O, körlüğü sebebiyle yola gidemedi (yoldan düştü). Bunun ise iki gözü vardı (ama) kuyuya düştü.”

4 / (00/4)

Serî': Müfte'ilün müfte'ilün Fâ'ilün

- + + - / - + + - / - + -

Devlet-i gītī ki temennā kuned

دولت گیتی که تمنا کند

Bā ki vefā kerd ki bā mā kuned

با که وفا کرد که با ما کند

“Kim dünya devletini ister ki. O, (şimdiye kadar) kime vefâ etmiş ki bize etsin.”

5 / (00/5)

Hezec: Mefâ'ilün Mefâ'ilün fe'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

Ḥādem der-nih ki çun refī resīdī

قدم در نه که چون رفتی رسیدی

Hemān pīndār ki īn dīh-rā ne-dīdī

همان پندار که این ده رانه دیدی

“Adımını at; çünkü gitmeye başladığın an ulaştın demektir. Farz et ki bu köyü hiç görmedin.”

⁸ “şud” kelimesi satırın üstünde çıkma şeklinde yazılmıştır.

6 / (00/6)

Remel: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

Tu me-pindâr ki devrân heme yeksân guzered

تو میندار که دوران همه یکسان گذرد

Gâh der-vaşl gehî der-ğam-i hicrân guzered

گاه در وصل گهی در غم هجران گذرد

“Zamânın hep aynı şekilde geçeceğini sanma. Bazen kavuşma bazen ise ayrılık üzüntüsüyle geçer.”

7 / (00/7)

Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - -

Ez bahârân key şevêd sersebz seng

از بهاران کی شود سرسبز سنگ

*Ĥāk şev tâ gül bi-rüyed reng reng*خاک شو تا گل بروید⁹ رنگ رنگ

“Taş, baharların gelmesiyle nasıl yeşersin. Toprak ol ki (sende) renk renk çiçekler bitsin.”

8 / (00/8)

Mütেকârip: Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün

+ - - / + - - / + - - / + - -

Heme çiz-râ tâ ne-cüyî ne-yâbî

همه چیز را تا نجوی نیاب

Cuz in düst-râ tâ ne-yâbî ne-cüyî

جز این دوست را تا نیاب نجوی

“Her şeyi eğer aramazsan bulamazsın. Sadece dostu ancak bulduktan sonra ararsın.”

9 / (00/9)

Mütেকârip: Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

+ - - / + - - / + - - / + -

Velîkin hevâ çun be-ğâyet resed

ولیکن هوا چون بغایت رسد

Şevêd düstî ser be-ser düşmenî

شود دوستی سر بسر دشمنی

“Fakat heves sona erince, dostluk tamamen düşmanlığa dönüşür.”

10 / (00/10)

Hafîf: Fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün

+ + - / + - + - / - -

Tu be- kıymet u rây-i du cihânî

تو بقیمت و رای دو جهان

Çi kunem kâdr-i ĥud ne-mî-dânî

چه کنم قدر خود نمی دانی

“Ne yapayım ki sen, dünyevî ve uhrevî olarak tuttuğun yol ve kıymetine rağmen kendi değerinin farkında değilsin.”

11 / (00/11)

Ahreb: Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'

- - + / + - + - / + - - - / -

Kem ĥusb be-vaqt-i şubĥ k'ender pey-i mâ-st

کم خسب بوقت صبح کاند ری ماست

Ĥâbî ki kıyamet-eş buved bîdârî

خوابی که قیامتش بود بیداری

⁹ Mısra içinde *bi-rüyî* şeklinde yazılı olan kelime, *bi-rüyed* şeklinde alta çıkma yapılarak düzeltilmiştir.

“Sabahları az uyu.Uyanma zamanı ancak kıyamet günü olan bir uyku bizim peşimizdedir.”

12 / (51/1)

Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

'Aql eger der-râh-i haq reh-bîn bu(ü)dî

Fâhr-i Râzî râz-dân-i dîn bu(ü)dî

- + - - / - + - - / - + -

عقل اگر در راه حق ره بین بودی

فخر رازی رازدان دین بودی

“Eğer (sadece) akıl doğru yolu bulmakta yeterli olsaydı, Fahr-i Râzî, dinin (gizli tutulmuş) sırlarına vâkıf olurdu.”

13 / (51/2)

Ahreb: Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ

Ger 'aql be-küy-i düst reh-ber bûdî

În bes ki be-cây-i pây-hâ ser bûdî

Ger her şadefî sezâ-yî gevher bûdî

Şad dâne güher (gevher) be custen-i zer bûdî

- - + / + - + - / + - - + / -

گر عقل بکوی دوست ره بر¹⁰ بودی

این بس که بجای پایها سر بودی

گر هر صدفی سزای گوهر بودی

صد دانه گوهر بجستن زر بودی

“Eğer akıl dostun köyüne gitmek için kılavuz olsaydı bu, başların ayakların yerinde olması için yeterli olurdu (dostun köyüne baş üzerinde gidilirdi). Her sedef eğer inciye (içinde inci bulunmasına) layık olsaydı, yüzlerce inci (kendisi için) altın arardı.

14 / (51/3)

Ahreb: Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ

Cefâ-yi tu bâ vey kucâ resed

Murğî ki ber-ân küh nişest u ber-ğâst

- - + / + - - + / + - - - / -

جفای تو با وی کجا رسد¹¹

مرغی که بران کوه نشست و برخاست

“Senin cefan o dağa konup kalkan öyle bir kuşa nasıl ulaşsın.”

15 / (51/4)

Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Li-Şeyh 'Aftâr rahimehullâh

Ber-guzer zîn ħāk-dân-i ħalK-ğâr

Ber-guzer zîn şüret-i nâ-pây-dâr

Ve'r ne dünyâ zûd murdâr-et kuned

Gunde-ter ez ħîş şad pār-et kuned

Çîst dünyâ âsyâb-i ħırş u âz

Mânde ez-Fir'avn u ez- Nemrûd bâz

- + - - / - + - - / - + -

لشیخ عطار رحمه الله

برگذر زین خاک دان خلق خوار

برگذر زین صورت نا پای دار

ورنه دنیا زود مردارت کند

گنده تراز خیش صد پارت کند

چیست دنیا آسیاب حرص و آز

مانده از فرعون و از نمروود باز

¹⁰ “rehber” kelimesi bitişik yazılması gerekirken ayrı yazılmıştır. “reh bi-rebûdî” şeklindeki bir okunuş anlamca uygun olsa da kafiye dikkate alındığında uygun düşmemektedir.

¹¹ Burada görülen aşırı vezin bozukluğu, mısradaki eksiklik bulunduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Çîst dünyâ çün pulî bi-gzer zi-vey
 Ve'r ne lerzân kerde dest hem pā vu pey
 Ger der-în reh ender āyî yek demî
 Hayret-i cān-süz bînî 'ālemî
 Rāh īn-est u digeḥud rāh nîst
 Hiç dilî z-în rāz-i mā āgāh nîst

چيست دنيا چون پلی بگذرزی
 ورنه لرزان کرده دست هم پای و پی
 گردین ره اندرایی یک دمی
 حیرت جان سوزبینی عالمی
 راه اینست و دیگر خود راه نیست
 هیچ دلی زین رازما آگاه نیست¹²

Şeyh Attâr'dan . Allâh, ona rahmet etsin:

“Halkı hor eden bu çöplük yerden vazgeç.
 Bu geçici, aldatıcı görüntüden, suretten vazgeç.
 Yoksa dünya seni çabucak pis, murdar eder.
 Saban demirinden daha sert bir şekilde seni yüz parçaya ayırır.
 Dünya nedir ki... Hırs ve arzular değirmenidir.
 Firavun ve Nemrut'tan da geriye kalmış, onlara da vefa göstermemiştir.
 Dünya nedir ki... Bir köprü gibi üzerinden geç git.
 Yoksa (o senin) elini, ayağını ve damarlarını titretir.
 Eğer bir an olsun bu yola girersen, bütün bir âlemi can yakan bir hayretten
 ibaret olarak görürsün.
 Yol budur ve başka bir yol da yoktur.
 Ve hiçbir gönül bizim bu sırrımızdan haberdar değildir.

16 / (51/5)

Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
 Li-Mevlânâ Celâleddîn raḥimehullâh
 'Ākil ender bîş u noḡşân ne-ngered
 Z-ân k(i) her du hem-çu sîlî bi-gzered
 Ḥāh şāfiḥāh sîlî türe-rûy
 Çün ne-mî-pāyed demî ez-vey me-gûy
 Enderîn 'ālem hezārān cānver
 Mi-ziyed ḥuş-'ayş bî-zîr u zeber

- + - - / - + - - / - + -
 لمولانا جلال الدين رحمه الله
 عاقل اندر بیش و نقصان ننگرد
 زانک¹³ هر دو همچو سیلی بگذرد
 خواه صافی خواه سیلی تیره روی
 چون نمی پاید دمی از وی مگوی
 اندرین عالم هزاران جانور
 می زید خوش عیش بی زیر و زبر¹⁴

¹² Attâr'ın *Mantıku't-tayr*'ında bu parçanın sadece bir beytini (3. beyit) bulabildik. Bu beytin ilk mısrandaki “âsyâb” kelimesi, “âşyân” şeklinde, ikinci mısrandaki “ve” bağlacı ile “ez” eki bitişik olarak “v`ez” şeklinde yazılmıştır: Attâr, *Mantıku't-tayr*, (Haz. M. Rızâ-yi Kettânî, İntişârât-i Suhan, [Tahrân], ḡş.1383, s.323, b. 2064.

¹³ Bu kelimenin sonunda h harfi bulunması gerekirdi.

¹⁴ İkinci beyitte “sâfi” şeklinde olan kelime *Mesnevi*'de “sâf u” olarak geçmektedir. Bu beytin kafiyeye taşıyan “rûy” ve “me-gûy” kelimelerinin de “rû” ve “me-gû” yazıldığı görülmektedir: M. Celâleddîn-i Rûmî, *The Mathnavi*, (Haz. Reynold A Nicholson, Hermes, Tahrân, 2003, c. 1, s.104.

Mevlânâ Celâleddîn'den. Allâh, ona rahmet etsin:

“Akıllı olan, aza ve çoğa bakmaz.

Çünkü her iki hâl de bir sel gibi geçip gidecektir.

İster temiz (bir şey), ister karanlık yüzlü bir sel olsun, bir an beklemeyeceğine göre ondan bahsetme.

Bu dünyada binlerce canlı iyi bir şekilde yaşar ve onlarda hiç ast üst, yükseklik ve aşağılık (problemi) yoktur.

17 / (52/1)

Remel: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün - + - - / - + - - / - + - - / - + - -
 Serv-i kıdret çun süy-i bustân hîrâmîden girift سرو قدت سوی بستان چون خرامیدن گرفت

Yâsemîn dîd ân kıad u ber-hîş lerzîden girift یا سمین دید آن قد و برخویش لرزیدن گرفت

Çunki ber-'azm-i temâşâ süy-i bustân âmedî چون که بر عزم تماشا سوی بستان آمدی

Bâğbân rüy-i tu dîd terk-i gul çîden girift Der-dilem her geh hıyâl-i ân leb u den-dân guzeşt باغبان روی تو دید ترک گل چیدن گرفت دردم هر گه خیال آن لب و دندان گذشت

Der-hemân dem durr-i la'l ez-dîde bārîden girift در همان دم درلعل از دیده باریدن گرفت

Dem be-dem bisyâr mî-bâyed zeden ney-râ ki û دمبدم بسیاری باید زدن نی را که او

Her kucâ dem zed zi-dest-i düst nâlîden girift هر کجا دم زد دست دوست نالیدن گرفت

Muhtesib der-bezm-i rindân âmed u rüy-i tu dîd محتسب در بزم رندان آمد و روی تو دید

Terk-i dîn kerd (u) çu 'İşmet bâde nüşîden girift ترک دین کرد (و) چو عصمت باده نوشیدن گرفت

“Servi gibi boyun gül bahçesine doğru salınmaya başlayınca yasemin çiçeği o boyu görerek kendi kendine titremeye başladı. Bahçıvan senin yüzünü gördü ve çiçek toplamayı (budamayı) bıraktı. Çünkü sen gezinti maksadıyla gül bahçesine doğru geldin. Ne zaman ki onun dudağını ve dişini hayal ederim o an inci gibi la'ller (kanlı göz yaşları) gözümden dökülmeye başlar. Neyi her zaman çok vurmak (çalmak) lazım. Çünkü o, üfllediği (dem vurduğu) her yerde dosttan şikayet etmeye başladı.¹⁵ İnsanları günahahtan men eden kişi rindlerin meclisine gelerek senin yüzünü görünce din değiştirerek İsmet gibi şarap içmeye başladı.

¹⁵ Tevriye sanatı kullanıldığı için beyti şöyle de tercüme etmek mümkündür: “Neyi ard arda çokça üfleterek çalmak lâzım. Çünkü o, çalındığı (inlediği) her yerde dosttan şikâyet etmeye başladı.”

18 / (52/2)

Ahreb: Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü Fe'ûl

Rübā'ī

İkrār mī-kunem ki men hīç kes-em

Ve'z hīç kesān nīz besī mānde pes-em

Ān dem ki der-ufteḡ nefesem der-nefes-em

Ey tu kes-i bī-kesān be-feryād-res-em

- - + / + - - + / + - - + / + -

رباعی

اقرار می کنم که من هیچ کس

وز هیچ کسان نیز بسی مانده پسم

آندم که در افتدم (افتم) نفسم در نفسم

ای تو کسی (کس) بی کسان بفریاد رسم

“Kabul ediyorum ki ben hiç kimseyim. “Hiç kimse” olanlardan çok daha geri kalmışım. Ey kimsesizlerin kimsesi, nefes nefese yıkıldığım o anda feryadımı duyarak yardımına gel .”

19 / (53/1)

Recez: Müfte'lün mefâ'îlün müfte'lün

mefâ'îlün

Tā tu nigāh mī-kunī kār-i men āh kerd-en-est

Dūd ber-āmed ez-dilem ān çī nigāh kerd-en-est

- + + - / + - + - / - + + - / + - + -

تا تونگاه می کنی کار من آه کرده نست

دود بر آمداز دلم آنچه نگاه کرده نست

“Sen baktıkça benim işim ah etmek oluyor. Kalbimden duman çıktı, o nasıl bir bakıştır öyle.

Arapça Kayıtlar

Arapça kayıtlarda da yine farklı hatlar kendini göstermektedir. Burada Farşça kayıtlardan farklı olarak nazmın yanında nesirle de karşılaşmaktayız.

1 / (00/1)

Eteyṡu bi-a'mālin kibāhin rediyetin

Ve lem era(er?) maḡlūkan cenā ke-cināyefī

اتیت باعمال قباح رد یتة

ولم ارمخلوقا جنی کجنا یتى

“Kötü, rezil işler yaptım. Benim işlediğim suçu işleyen bir mahluk göremedim.”

2 / (00/2)

“Ve fīnā Resūlullāhi yetlū kitābehū:

İz'en-şakḡka ma'rūfun mine'l-fecrī sāḡi'u.

Erāne'l-hūdā ba'del-'umyi. Fe-ḡulūbunā

Bihī mūkinātun enne mā ḡāle vāḡi'u.

Yebītu fī-cenbihī 'an firāşihī

İzā isteşḡalet bi'l-kāfirīne mezāci'u.

وفینا رسول الله یتلو کتابه

إذا انشق معروف من الفجر ساطع

رانا الهدى بعدا لعمى قلوبنا

به موقنات ان ما قال واقع

بیبت فی جنبه عن فراشه

إذا استنقلت بالکافرین مضاجع

“Fecir vakti güzel bir söz yarılıp çıktığında ortalığı aydınlatır. Res'ülullah aramızda bize (Allah'ın) kitabını okur. Sonra da dedi ki: Allah (c.c.) körlükten sonra bize hidayet verdi. Gerçeği söylediğinde kalplerimiz onunla mutmaindir. Kafirlere yatacak yerleri dar geldiği zaman o, (Resulullah) yan yatarak sabahlar.

3 / (00/3)

El-’iş k u ve ’l-iflâsu ve ’l-ḥarbu
Feyālehā küllühā ‘acabu
İzā zehebe ’l-’itābu fe-leyse vuddu
Ve yebka ’l-vuddu mā bakiye ’l-’itābu
İzā ‘akede ’l-każā’u ‘aleyke ‘aḳden
Fe-leyse ‘aleyhi illle ’l-każā’u

العشق والا فلاس والحرب
 فيا لها كلها عجب
 اذا ذهب العتاب فليس ود
 ويبقى الود ما بقى العتاب
 اذا عقدا لقضا عليك عقدا
 فليس عليه الا القضاء

“Aşk, savaş ve iflasın hepsi acayıptır. Kınama olmazsa sevgi olmaz. Kınama olduğusürece sevgi kalır. Kaza (kader) senin önüne bir engel koyarsa (seni bir şeyle bağlarsa) ona (boyun eğmekten) başka çare yoktur.”

4 / (00/4)

Ḳāle Bilāl :
Elā leyte şı’rī hel ebītenne leyleten
Bi-vādin ve ḥavli İzhīru ve Ḥalīlu

قال بلال:
 الاليت شعرى هل ابينن ليلة
 بواد و حولى ازخروخليل

“Bilal dedi ki: Ah ne olaydı da İzhir ve Halil arasındaki vadide bir gece geçire bilseydim.”

5 / (51/1)

Er-rukūn el-meylū ’l-yesīru. İle ’l-lezīne zalemu
Ey ile ’l-lezīne vucide minhūmū’z-ḡulmu ve
in ḳalle
Terācim

الركون الميل اليسير الى الذين ظلموا
 الى الذين وجد منهم الظلم وان قل
 تراجم¹⁶

“Rukūn, hafif meyil. Zulmedenlere, yani kendilerinde az da olsa zulüm bulunan kimselere meyletmek.”

6 / (51/2)

İ’tişāmu ’l-verā bi-maḡfiretike
‘Aceze ’l-vāşifūne ‘an şifatike
Tüb ‘aleynā fe-innenā beşerun
Mā ‘arefnāke ḥaḳḳa ma’rifetike

اعتصام الورى بمغفرتك
 عجزا لوا صفون عن صفتك
 تب علينا فاننا بشر
 ما عرفناك حق معرفتك

“Herkes Senin bağışlamana sarıldı. Vasfediciler, senin sıfatını vasfetmekten aciz kaldılar. Tevbemizi kabul et; çünkü biz insanlarız. Seni hakkıyla tanıyamadık.”

7 / (51/3)

Ḳāle Ebū ‘Ali raḥimehullāh:

قال ابو على رحمه الله :

¹⁶ Hüd süresi 113. ayetiyle ilgili bir açıklama olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgi kısaca *Teracim* olarak zikredilen bir eserden alınmış olsa gerek. Söz konusu ayetin meali şöyledir: “Zâlimlere meyletmeyin. Yoksa ateş size de dokunur. Sizin, Allah’tan başka dostunuz yoktur. Sonra size yardım edilmez.”

Len Taḥlişe'n-nefsu 'ani'd-dereke bi-mā
 İltefetet ilā kıylin ve ḳālın ve münāḳaṣetin ve
 cidālin ve infa'alet bi-ḥālın min el-aḥvāli
 maḳālın ev fi'ālin.

لن تخلص النفس عن ادرک بما التقتت
 الی قیل و قال و مناقشة وجدال و انفلتت
 بحال من الاحوال مقال و فعال .

“Ebû Ali dedi ki -Allah ona rahmet etsin-: Nefis asla kıyıl u kâlden (Boş söz, dedikodu), münakaşe, kavga , söz veya davranış gibi şeylerden el çekmedikçe alçaklıktan asla kurtulamaz .”

8 / (53/1)

Naşibu'l-fetā fi'r-rav'i şemmun ve nazartun.
Ve ma'r-ra'yu illā min-tıbā'i'l-behāyim (behā'im).

نصیب الفتی فی الروض شم ونظرة
 وما الرعى الامن طباع بها يم

“Yiğidin bahçeden nasibi koklamak ve seyretmektir. Otlamak ise hayvanlara mahsustur.”

9 / (54/1)

Te'emmel fī dūnyāke mā dūmde sālimu
Ve cehdüke en tes'ā bi-kesbi'l-ganāyimi
Fema'd-dehrü illā şibhün fi-zāyili
Ve leyse sive'l-Ḥallāḳi bākin ve dāyimi
Felā būdde li'l-cem'i'l-gafīri teferruḳu
'Areftü bihā Rabbī bi-fesh'i'l-'azāyimi

(تا) تاء مل فی دنیا ک ما مدت سالم
 وجهد ک ان تسعی بکسب الغنايم
 فما الدهر الا شبه فی زایل
 وليس سوى الخلاق باقى و دايم
 فلا بد للجمع الغفير تفرق
 عرفت بها ربى بفسخ الغرايم (العزائم)

“Sağlıklı olduğun sürece dünyanı düşün. Ganimet kazanmaya gayret göster. Felek, yok olmakta olan bir gölgeden başka bir şey değildir. Yaratıcıdan başka kalıcı ve dâim olan hiç kimse yoktur. İnsanlar bir gün dağılacaklardır. Ben, Rab-bimi tanıdım. O, kararları bozucudur.